

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2023-yil 4-son

VOLUME 3 / ISSUE 4 / 2023

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.3.4.

Crossref
Content
Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ
NAZARIYASI VA TARIXI.
HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

- 6 SODIKOV AKMAL SHAVKAT O'G'LI**
O'zbekistonda norma ijodkorligi rivojining
zamonaviy tendensiyalari

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY
HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ.
MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 17 JURAYEV SHERZOD YULDASHEVICH**
Ma'muriy sud ishi yurituvida kelishuv bitimi
institutini takomillashtirishning ayrim nazariy va
amaliy masalalari
- 24 G'OZIYEV KOZIMBEK JAVLONBEKOVICH**
Oliy ta'limni moliyalashtirish: qiyosiy tahlil
- 34 MADIYEV FAXRIDDIN XOSHIM O'G'LI**
Shaxsiy hayot daxlsizligi huquqini ta'minlashda
zamonaviy yondashuvlar tahlili

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI.
TADBIRKORLIK HUQUQI.
OILA HUQUQI.
XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 44 MEHMONOV QAMBARIDDIN
MIRADHAMOVICH**
Sanoat mulki obyektlari mualliflarini
rag'batlantirish masalalari
- 55 ASLONOV NAVRO'ZBEK RUSTAMOVICH**
Inson huquq va erkinliklari tizimida axborot
olish huquqi

12.00.04 – FUQAROLIK
PROTSESSUAL HUQUQI.
XO‘JALIK PROTSESSUAL
HUQUQI.
HAKAMLIK JARAYONI VA
MEDIATSIYA

- 63 ESANOVA ZAMIRA NORMUROTOVNA**
Fuqarolik ishlarining taalluqliligi: nazariy
qoidalar va amaliy muammolar
- 72 XABIBULLAYEV DAVLATJON
YULCHIBOYEVICH**
Fuqarolik protsessida odil sudlovni amalga
oshirishga ko‘maklashuvchi shaxs sifatida
guvohning ishtiroki bilan bog‘liq ayrim masalalar
- 84 ХАЙРУЛИНА АСАЛЬ БАХОДИРОВНА**
Сравнительный анализ медиации
в некоторых зарубежных странах и
Узбекистане: возможные вопросы и
предложения

12.00.05 – MEHNAT HUQUQI.
IJTIMOIY TA’MINOT HUQUQI

- 93 ХОЖАБЕКОВ МУФТУЛЛА
ЖОЛМУРЗА УЛЫ**
Законодательные основы выплат,
причитающихся совместителям
- 102 JAVLIYEVA GULLOLA ABDURAHIM QIZI**
Notipik mehnat shakllaridan foydalanishni
tartibga solishda MDH davlatlari tajribasi

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI.
HUQUQBUZARLIKLARNING
OLDINI OLISH.
KRIMINOLOGIYA.
JINOYAT-IJROIYA HUQUQI.

- 112 HAKIMOV KOMIL BAXTIYOROVICH**
Zaruriy mudofaa chegarasidan chetga chiqib
va kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan
odam o‘ldirishning farqli jihatlari
- 122 KAMALOVA DILDORA GAYRATOVNA**
Qilmishni jinoyatga suiqasd sifatida
kvalifikatsiya qilish va o‘xshash tarkibli
jinoyatlardan farqlash masalalari

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI.
KRIMINALISTIKA,
TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA
SUD EKSPERTIZASI

133 TULAGANOVA GULCHEHRA ZAXITOVNA
O'zbekiston Respublikasining
jinoyat-protsessual qonunchiligi tarixi

13.00.02 – TA'LIM VA TARBIYA
NAZARIYASI VA METODIKASI
(SOHALAR BO'YICHA)

145 BOZOROVA NASIBA PO'LOTJONOVNA
Gyotening huquqiy qarashlari

151 AZIMOVA DILAFRUZ MIRZATULLAYEVNA
Korxonalarni investitsion rivojlantirishda
korporativ boshqaruvning roli: Shvetsiya
misolida

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence.3.4./XSRP3437>
UDC: 342.7(045)(575.1)

SHAXSIY HAYOT DAXLSIZLIGI HUQUQINI TA'MINLASHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR TAHLILI

Madiyev Faxriddin Xoshim o'g'li,
Toshkent davlat yuridik universiteti
Konstitutsiyaviy huquq kafedrası katta o'qituvchisi
ORCID: 0000-0002-3034-7334
e-mail: fmadiyev92@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamli texnologiyalarning shaxsiy hayot daxlsizligi huquqiga nisbatan ta'siri nazariy tahlil qilingan. Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi, jamiyat hayotida raqamli texnologiyalarning keng joriy qilinishi fuqarolarning shaxsiy hayoti daxlsizligini ta'minlash borasida ilmiy tadqiqotlar olib borishni taqozo etmoqda. Shu bois shaxsiy hayot daxlsizligi huquqining tushunchasini konseptual, ilmiy-metodologik jihatdan o'rganish, tahlil etish lozim. Har bir shaxsning o'z sifatlariga ma'naviy-axloqiy baho berishga bo'lgan huquqini uning shaxsiy huquqi sifatida baholasak, subyektiv xususiyatga ega hisoblanadi. Shu bois uning qadr-qimmati va obro'-e'tibori jamiyatdagi ijtimoiy fikr bilan mos kelishi yoki mos kelmasligi ham mumkin. Muallif, "shaxsiy hayot daxlsizligini buzuvchi holatlar", "shaxsiy hayotiga aralashishdan himoyalaniş" "shaxsga doir ma'lumotlarning xalqaro standartlari" "sha'ni va qadr-qimmatiga daxldor ma'lumotlarni ularning rozilgisiz oshkor etmaslik" kabilarga to'xtalib o'tilgan. Maqolada xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribasi hamda huquqshunos olimlarning shaxsiy hayot daxlsizligiga oid yondashuvlarini tahlil qilgan holda raqamlashtirish sharoitida shaxsiy hayot daxlsizligi huquqini va uni konstitutsiyaviy-huquqiy tartibga solishning o'ziga xos xususiyatlarini kompleks tahlil qilish, shaxsiy daxlsizlikka oid O'zbekiston qonunchiligini takomillashtirish bo'yicha takliflar taqdim etildi.

Kalit so'zlar: shaxsiy hayot, shaxsiy hayot daxlsizligi, shaxsiy ma'lumotlar, shaxsiy hayotiga aralashishdan himoyalaniş, shaxsiy ma'lumotlarning daxlsizligi, sha'ni va qadr-qimmatiga daxldor ma'lumotlarni ularning rozilgisiz oshkor etmaslik.

АНАЛИЗ СОВРЕМЕННЫХ ПОДХОДОВ К ОБЕСПЕЧЕНИЮ ПРАВА НА НЕПРИКОСНОВЕННОСТЬ ЧАСТНОЙ ЖИЗНИ

Мадиев Фахриддин Хошим угли,
старший преподаватель кафедры
«Конституционное право»
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В этой статье теоретически анализируется влияние цифровых технологий на право на неприкосновенность частной жизни. Развитие цифровых технологий, широкое внедрение цифровых технологий в жизнь общества требует проведения научных исследований по обеспечению неприкосновенности частной жизни граждан. Поэтому необходимо концептуально, научно-методологически изучить, проанализировать понятие права на неприкосновенность частной жизни. Право каждого человека на морально-нравственную оценку своих качеств имеет субъективный характер, если оценивать его как личное право. Таким образом, его ценность и

репутация могут совпадать или не совпадать с общественным мнением. Автор затрагивает такие вопросы международных стандартов персональной информации, как нарушение неприкосновенности частной жизни, защита от вмешательства в личную жизнь, неразглашение информации, затрагивающей честь и достоинство, без согласия лица. В статье представлен комплексный анализ права на неприкосновенность частной жизни и особенностей его конституционно-правового регулирования в условиях цифровизации с учетом анализа передового зарубежного опыта и подходов ученых-правоведов к вопросам неприкосновенности частной жизни, представлены предложения по совершенствованию законодательства Узбекистана в области личной неприкосновенности.

Ключевые слова: частная жизнь, неприкосновенность частной жизни, персональные данные, защита от вмешательства в личную жизнь, неприкосновенность личных данных, неразглашение информации, затрагивающей честь и достоинство лица без его согласия.

ANALYSIS OF MODERN APPROACHES TO PROVIDING THE RIGHT TO PRIVACY

Madiev Fakhriddin Khoshim ugli,

Tashkent State Law University,
Senior lecturer of the Department of Constitutional Law

Abstract. This article presents a theoretical analysis of the impact of digital technologies on the right to privacy. The development of digital technologies, the widespread introduction of digital technologies in the life of our society, and the need to carry out scientific research on ensuring the privacy of citizens living in our country. Therefore, it is necessary to study and analyze the concept of the right to privacy from a conceptual, scientific, and methodological point of view. If we consider the right of every person to make a moral and ethical evaluation of his qualities as his personal right, it is considered to have a subjective nature. Therefore, his dignity and reputation may or may not be compatible with social opinion in society. The author focused on "circumstances that violate privacy", "protection from interference in personal life", "international standards of personal information" and "not disclosing information about honor and dignity without their consent". The article analyzes the advanced experience of foreign countries and the approaches of legal scholars to the privacy of personal life, provides a comprehensive analysis of the right to privacy in the context of digitization and the specific features of its constitutional and legal regulation, and presents proposals on improvements to the legislation of Uzbekistan on privacy.

Keywords: digitization, privacy, privacy, personal data, protection from interference in private life, privacy of personal data, non-disclosure of information related to honor and dignity without their consent.

Kirish

Shaxsiy hayot tushunchasining murakkabligi va ko'p qirraliligiga qaramay, qonun chiqaruvchi va huquqni qo'llovchi organlar shaxsiy daxlsizlik huquqini himoya qilish choralarini ko'rish uchun muayyan vositalar, mezonlar va tasniflarga muhtoj.

Raqamli texnologiyalar rivojlanishi sharoitida shaxsiy hayot daxlsizligini ta'minlash qiyinlashib bormoqda. Bunga asosiy sabab raqamli texnologiyalar orqali turli ko'rinishlarda shaxsiy hayot daxlsizligi buzilayotganidir.

So'nggi yillarda shaxsiy hayot daxlsizligi huquqining rivojlanishi huquqiy tadqiqotlar obyektiga aylanib bormoqda. Shu bois "shaxsiy hayot", "shaxsiy" va "oilaviy" sirlarning daxlsizligi masalalariga qaratilgan qonun hujjatlariga zarurat oshib borayotganini ta'kidlashimiz lozim [1].

Har bir shaxsning o'z sifatlariga ma'naviy-axloqiy baho berishga bo'lgan huquqini uning shaxsiy huquqi sifatida baholasak, subyektiv xususiyatga ega hisoblanadi. Shu bois uning qadr-qimmati va obro'-e'tibori jamiyatdagi

ijtimoiy fikr bilan mos kelishi ham, mos kelmasligi ham mumkin. Ammo shaxsning qadr-qimmatini shaxsning o'zini o'zi baholash mezonini va jamiyatning unga bergan bahosi bilan o'zaro bog'langan mezonlar hisoblanadi.

Tadqiqotimiz davomida shaxsiy hayot daxlsizligini buzish bilan bog'liq 2020–2022-yillar oralig'ida kuzatilgan jinoyat va huquqbuzarliklar tahlil qilindi. Xususan, jinsiy zo'rvonlikka uchragan shaxsning shaxsiy ma'lumotlari ijtimoiy tarmoqlarga tarqatilishi [2], shifokorlar tomonidan Covid-19 kasalligiga chalingan dastlabki fuqaroning ma'lumotlari ommaviy axborot vositalarida e'lon qilinishi [3], davlat tashkilotlari tomonidan shaxsga doir ma'lumotlarning tijorat maqsadlarida sotilishi [4], fuqarolarning turar joyidan ularning shaxsiy suratlari olinishi, ijtimoiy tarmoqlar orqali shaxsiy (intim) suratlarni tarqatish [5], X-ray qurilmalari orqali shaxsni kuzatish, tijorat tashkilotlari tomonidan iste'molchilar haqidagi ma'lumotlarni yig'ish [6], moliyaviy firibgarlik uchun shaxsiy ma'lumotlarni yig'ish kabi holatlar uchramoqda [7],

Material va metodlar

Mazkur masalani tadqiq etishni uch turdagi asoslar bilan amalga oshirish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Birinchidan, Milliy huquqshunos olimlarning bu boradagi ilmiy qarashlari hamda yondashuvlarni tahlil etish, ikkinchidan, xorijiy mutaxassislarning fikr-mulohazalarini talqin etish, uchinchidan, ilg'or xorijiy tajribani qiyosiy-huquqiy tadqiq etish orqali muayyan taklif va tavsiyalar ishlab chiqish vazifasi belgilab olindi.

Yuqorida sanab o'tilgan masalalarga javob topish maqsadida mazkur tadqiqot ishida tarixiy, tizimli-tuzilmaviy, qiyosiy-huquqiy, mantiqiy, ilmiy manbalarni kompleks tadqiq etish, statistik ma'lumotlar tahlili kabi usullardan foydalanildi.

Tadqiqot natijalari

O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar va zirligi tomonidan taqdim etilgan statistik ma'lumotlarga ko'ra, shaxsiy hayot daxlsizli-

giga bog'liq 2020-yilda 20 ta, 2021-yilda 25 ta va 2022-yilning 10 oyi davomida 13 ta jinoyat ishi qo'zg'atilgan.

Buborada sodir etilgan ma'muriy huquqbuzarliklarga e'tiborimizni qaratadigan bo'lsak, IIV statistik ma'lumotlariga ko'ra, shaxsiy hayot daxlsizligi bilan bog'liq huquqbuzarlik uchun 2020-yilda 197 ta, 2021-yilda 347 ta va 2022-yilning 10 oyi davomida 369 ta bayon-noma rasmiylashtirilgan [8].

Yuqoridagi tahlillarga e'tibor beradigan bo'lsak, shaxsiy hayot daxlsizligini buzish bilan bog'liq huquqbuzarliklar soni ortib bormoqda. Demak, muayyan harakatlar shaxsiy hayot huquqini buzayotganini qanday aniqlash mumkin? Yoki shaxsiy hayot daxlsizligi huquqining himoya qilinishini ta'minlash uchun bunday harakatlarni qonun qanday tartibga solishi kerak kabi savollar tug'ilishi tabiiy.

Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 5-oktabrdagi "Shaxsga doir ma'lumotlarga ishlov berish sohasidagi ayrim normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida"gi 570-son qarori bilan tasdiqlagan "Shaxsga doir ma'lumotlarga ishlov berishda ularning himoya qilinganlik darajasini belgilash to'g'risida"gi nizomning 7-bandi 1-xatboshisida "Shaxsga doir ma'lumotlarning xavfsizligiga tahdidlar deganda ma'lumotlar bazasiga ruxsatsiz, shu jumladan, tasodifiy kirish natijasida shaxsga doir ma'lumotlarni o'zgartirish, to'ldirish, ulardan foydalanish, ularni berish, tarqatish, uzatish, egasizlantirish, yo'q qilish, nusxalash, shuningdek, boshqa noqonuniy harakatlarga olib kelishi mumkin bo'lgan shart-sharoitlar va omillar yig'indisi" tushunilishi nazarda tutilgan.

Ba'zi zamonaviy olimlar shaxsiy daxlsizlik huquqi buzilishini tasniflashni taklif qilishadi. Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, umumiy tushunchasiga olib kelmagan uning tarkibiy elementlariga ajratish o'rniga ular muammolarni keltirib chiqaradigan bir qator "zararli" harakatlarni aniqlash zarur deb hisoblaydilar.

Jeyms Rulning ta'kidlashicha, texnologiyani ayblash mavjud muammolarni hal qilishning noto'g'ri yo'lidir [9]. I. Stepanovichning qayd etishicha, texnologiyaning ma'naviy jihatdan noto'g'ri maqsadlarda qo'llanishi, shaxsiy hayot daxlsizligini buzadi. Shu bois ham raqamli texnologiyalarning shaxsni nazorat qiluvchi rolini kamaytirish lozim [10].

Shaxsiy hayot daxlsizligini ta'minlashda vujudga keladigan muammolarni tadqiq qilgan U. Prosser shaxsiy hayot daxlsizligini buzishi mumkin bo'lgan holatlarni to'rt turga ajratadi [11]:

- 1) shaxsiy hayotga aralashish;
- 2) shaxsni obro'sizlantiradigan shaxsiy ma'lumotlarni ommaga oshkor qilish;
- 3) shaxs haqida yolg'on ma'lumotlar tarqatish;
- 4) turli maqsadlarda shaxsga doir ma'lumotlarni oshkor qilish.

Bizning fikrimizcha, shaxsiy hayot daxlsizligi huquqining buzilishi bilan bog'liq muammolarni guruhlariga ajratib, ularning har birini alohida tasniflash lozim. Chunki shaxsiy hayot daxlsizligi huquqini himoya qilish bilan bog'liq masalalarni tartibga solishga qaratilgan qonun hujjatlarini tizimlashtirishga yordam beradi.

Daniel Solovening fikricha, shaxsiy hayot daxlsizligi huquqini buzadigan xatti-harakatlar to'rt guruhdan iborat [12]:

- 1) ma'lumot to'plash (information collection);
- 2) axborotni qayta ishlash (information processing);
- 3) axborotni tarqatish (information dissemination);
- 4) tajovuz (invasion).

Har bir guruh shaxsiy daxlsizlik huquqini amalga oshirishda muammolarni keltirib chiqarishi mumkin bo'lgan bir qancha faoliyat turlarini o'z ichiga oladi [12].

Shaxsiy daxlsizlikka ta'sir etuvchi omillarning *birinchi guruhi* ma'lumot to'plashdir. *Kuzatuv* – shaxslarning harakatlari raqamli texnologiyalar orqali tasvirga olish, tinglash yoki yozib olishdir. *So'rov* turli anketalar orqali amalga oshiriladi. Masalan, diniy yoki siyosiy qarashlarga oid savollar shaxsning shaxsiy daxlsizligi

huquqining buzilishi sifatida baholanishi mumkin [13].

Ikkinchi guruh axborotni qanday saqlash, qayta ishlash va ishlatish bilan bog'liq ma'noda "axborotni qayta ishlash" deb ataladi. *Aggregatsiya* – inson haqidagi turli xil ma'lumotlar kombinatsiyasini o'z ichiga oladi. *Identifikatsiya* – shaxsni tanib olishga qaratilgan ma'lumotlarni to'plash. *Xavfsizlik qoidalariga rioya qilmaslik* – saqlangan ma'lumotlarni sizib chiqishdan va noto'g'ri kirishdan himoya qilishda beparvolik. *Ikkimlamchi foyda*

lanish – bir maqsadda to'plangan ma'lumotlardan ma'lumotlar subyektiining roziligisiz boshqa maqsadlarda foydalanish.

Uchinchi guruh axborot tarqatishni o'z ichiga oladi. *Ma'lumotlarni berish* – shaxs haqidagi ma'lumotlarni maxfiy saqlash va'dasining buzilishi. *Oshkor qilish* – jamiyatda insonlarning unga bo'lgan munosabati o'zgarishiga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan ma'lumotlarni oshkor etishni o'z ichiga oladi. *Ma'lumotlar olishning mavjudligi* – shaxs to'g'risidagi ma'lumotlarning uchinchi shaxslar uchun mavjudligi. *Noto'g'ri ma'lumot* – shaxslar haqida yolg'on yoki chalg'ituvchi ma'lumotlarni tarqatishdan iborat.

To'rtinchi guruh harakatlari insonning shaxsiy hayotiga aralashishni o'z ichiga oladi. *Noqonuniy kirish*, boshqa guruhlardan farqli o'laroq, shaxsiy ma'lumotlarni qo'lga kiritish emas, shaxsning osoyishtaligi yoki shaxsiy hayotini buzadigan shaxsiy makonga (turar joyga) bostirib kirish harakatlari tushuniladi. *Qarorlarni qabul qilish jarayoniga aralashuv* – ma'lumotlar subyektiining shaxsiy ishlariga aralashuv uning xohishiga qarshi bo'lgan.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Inson huquqlari bo'yicha qo'mitasi inson huquqlari bo'yicha xalqaro hujjatlarni talqin qilish yuzasidan rasmiy izohlar berish vakolatiga ega organdir. Shaxsiy hayot daxlsizligi huquqini mazmunan tushunish uchun BMTning Inson huquqlari bo'yicha qo'mitasining Fuqaroviy va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro paktning 17-moddasida bergan izohini tahlil qilish maqsadga muvofiq:

1. *Mutlaq bo'lmagan himoya holati*. Shaxsiy hayot daxlsizligi huquqining himoyasi mutlaq emas. Xususan, shaxsiy hayotga har qanday aralashishga qonunga muvofiq yo'l qo'yilishi mumkin.

2. *Davlatning majburiyatlari*. Davlat shaxsiy hayot daxlsizligi huquqini himoya qilish uchun faol choralar ko'rish lozim. Davlat organlari, jismoniy yoki yuridik shaxslar tomonidan sodir etilishidan qat'i nazar, shaxsiy hayotga har qanday aralashuvni taqiqlashi

va buning uchun qonun hujjatlarida tegishli javobgarlikni belgilashi lozim.

3. *Noqonuniy aralashuvdan himoya qilish*. Davlat tomonidan shaxsiy hayotga aralashuv faqat qonun asosida amalga oshirilishi mumkin, bu esa, o'z navbatida, pakt qoidalari, maqsad va vazifalariga mos kelishi kerak. Qonunda shaxsiy hayotga aralashuvga yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan aniq holatlar batafsil ko'rsatilishi lozim.

4. *Uy-joy daxlsizligi tushunchasi*. Inson yashaydigan yoki o'zining odatiy faoliyat (biznes) yuritadigan joyi tushuniladi. Turar joyni tintuv qilish zaruriy dalillarni izlash bilan cheklanishi mumkin. Lekin bu xatti-harakatlar turar joyda yashovchi boshqa shaxslarning huquqlarini buzmaganda holda amalga oshirilishi lozim.

5. *Vakolatli organ vakolatlari*. Davlat shaxsiy hayot daxlsizligi huquqini ta'minlashda mustasno holatlar belgilangan bo'lib, qonuniy ruxsat etilgan aralashuvga vakolatli bo'lgan organlar aniq belgilanishi lozim. Shuningdek, vakolatli organlar tomonidan huquqqa aralashuvning qonuniyligi ustidan nazorat qiluvchi organning mavjudligini tushunish lozim. Manfaaddor shaxslarga ularning shaxsiy hayot daxlsizligi huquqi buzilganda, qaysi organlarga murojaat qilishlari mumkinligi va murojaat qilish tartibi haqida aniq tushuncha bo'lishi zarur.

6. *Shikoyatlarni samarali tekshirish mexanizmi*. Davlat shaxsiy hayotga o'zboshimchalik bilan yoki noqonuniy aralashuvlar to'g'risidagi shikoyatlarni mas'ul organlar tomonidan ko'rib chiqish va buzilgan huquqni tiklash mexanizmini yaratish orqali samarali himoya tizimini joriy etadi.

7. *Xat va yozishmalarning daxlsizligi va maxfiyligi*. 17-modda yozishmalar daxlsizligi va maxfiyligi de-yure va de-fakto kafolatlanishini talab qiladi. Xat-xabarlar ushlanmasdan, ochilmagan yoki u yoki bu tarzda o'qilmagan holda adresatga yetib borishi kerak. Elektron yoki boshqa kuzatuv, telefon, telegraf va boshqa aloqalarni tinglash, telefon suhbatlari-

ni tinglash va yozib olish taqiqlanishi kerak. Ushbu huquqning cheklanishi faqat qonunda nazarda tutilgan holatda muayyan organ tomonidan amalga oshirilishi kerak.

8. *Shaxsiy daxlsizlik huquqi*. Shaxsning jismoniy daxlsizligini ta'minlashda davlat tintuv qilinayotgan shaxsning qadr-qimmatini kamситmaydigan tarzda o'tkazilishini ta'minlash uchun samarali choralar ko'rishi shart. Bunda shaxsiy tintuvni yoki tibbiy tekshiruvni amalga oshirayotgan tibbiyot xodimi ko'zdan kechirilayotgan shaxs bilan bir jinsda shaxs bo'lishi kerak.

9. *Shaxsiy hayot haqida ma'lumot*. Davlat har qanday shaxsning shaxsiy hayotiga ta'alluqli ma'lumotlarni olish, qayta ishlash va undan foydalanish vakolatiga ega bo'lmagan shaxslar qo'liga tushmasligi va ushbu ma'lumotlardan manfur maqsadlarda foydalanilmasligini ta'minlash uchun samarali choralar ko'rishi kerak.

10. *Shaxsga doir ma'lumotlarni tuzatish huquqi*. Har bir shaxs, agar rasmiy hujjatlarda noto'g'ri shaxsiy ma'lumotlar mavjud bo'lsa yoki noqonuniy to'plangan yoki qayta ishlangan bo'lsa, ma'lumotlarni tuzatish yoki o'chirishni talab qilish huquqiga ega [14].

Shaxsiy hayot daxlsizligini ta'minlash BMT Inson huquqlari bo'yicha qo'mitasining Fuqaroviy va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro paktning 17-moddasida bergan izohiga binoan ushbu majburiyatlarni shaxsiy daxlsizlik huquqini himoya qilishning minimal xalqaro standartlari sifatida tavsiflash mumkin.

2015-yil iyul oyida ushbu rezolyutsiyadan so'ng BMT Inson huquqlari kengashi shaxsiy daxlsizlik huquqi bo'yicha maxsus ma'ruza-chini tayinladi.

2018-yilda BMT Inson huquqlari bo'yicha Oliy komissari BMT Inson huquqlari bo'yicha kengashiga 2018-yil avgust oyida bo'lib o'tgan 39-sessiyada raqamli asrda shaxsiy daxlsizlik huquqiga bag'ishlangan hisobotini taqdim etdi.

BMT Oliy komissarining 2018-yilgi hisobotida shaxsiy daxlsizlik huquqini himoya

qilish kontekstida shaxsiy ma'lumotlarni tartibga solish bo'yicha eng batafsil tavsiyalar mavjud. Tavsiyalar a'zo davlatlarga ham, tijorat kompaniyalariga ham tegishli. Quyidagilar tahlilini amalga oshirsak:

a) shaxsiy hayot daxlsizligi huquqini samarali himoya qilish uchun xalqaro inson huquqlari standartlariga mos keladigan samarali, mustahkam va keng qamrovli shaxsiy hayot daxlsizligi huquqini himoya qiluvchi qonunchilikni yaratish;

b) davlat ma'lumotlarni ko'p talab qiluvchi tizimlar, shu jumladan, biometrik ma'lumotlarni to'plash va saqlash bilan bog'liq ma'lumotlar bazalarini qonuniy maqsadga erishish uchun zarur va mutanosib ekanligini ko'rsata olsagina joriy etilishini ta'minlash;

d) shaxsiy ma'lumotlarga noqonuniy ishlov berilganligi, ma'lumotlarning maxfiyligini ta'minlash amaliyotini nazorat qilish, huquqbuzarliklarni tekshirish, shaxsning shikoyatlarini qabul qilish hamda jarimalar va boshqa samarali jazo choralari qo'llash vakolatiga ega mustaqil organlarni tashkil etish;

e) tegishli qonunchilik va boshqa vositalar orqali shaxsiy hayot daxlsizligi huquqining har qanday cheklanishi, shu jumladan, aloqalarni kuzatish va ma'lumotlar almashish inson huquqlari xalqaro standartlariga, shu jumladan, fuqaroligi yoki joylashgan joyidan qat'i nazar, qonuniylik, zarurat va mutanosiblik tamoyillariga muvofiqligini ta'minlash. Bunda raqamli texnologiyalar orqali kuzatuv shaxsning jinoiy xatti-harakatlarni sodir etganligi yoki sodir etayotganligi, shuningdek, shaxsning davlat xavfsizligiga muayyan tahdidi bilan bog'liq harakatlarni amalga oshirayotganligi to'g'risida gumonning asoslari mavjud bo'lishi lozim;

f) shaxsiy hayot daxlsizligi huquqi buzilgan shaxslarga huquqlarini tiklashning transchegaraviy mexanizmlarini yaratish.

So'nggi 30 yillikda shaxsiy ma'lumotlarni qayta ishlash bilan bog'liq masalalarga qaratilgan qonun davlatlar miqyosida ham keng o'sishining guvohi bo'lmoqdamiz. Axborot

texnologiyalari rivojlanishi bilan xorijiy davlatlarda shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilishga bo'lgan talab ham oshib bormoqda.

Ma'lumotlarni himoya qilishga qaratilgan dastlabki tushunchalar Germaniya qonunchiligida uchraydi. Jumladan, "Datenschutz" atamasi – "ma'lumotlarni himoya qilish" (data protection) boshqa davlatlar qonunchiligiga o'z aksini topa boshlagan.

Rivojlangan davlatlarda shaxsga doir ma'lumotlarning tahlilini ko'rib chiqish maqsadga muvofiq. Jumladan, Kanadada shaxsiy ma'lumotlarning himoyasini tartibga soluvchi bir nechta qonun mavjud bo'lib, xususan, milliy darajada xususiy sektorda shaxsiy ma'lumotlarni to'plash, ulardan foydalanish va oshkor qilish bog'liq munosabatlarni tartibga soluvchi Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va elektron hujjatlar to'g'risidagi (PIPEDA, BILL C-6) qonun qabul qilingan va ushbu qonun 2018-yil noyabr oyida o'zgartirilgan va bir necha majburiy qonunni o'z ichiga olgan. Federal departamentlar va Crown Corps kabi davlat sektori uchun ma'lumotlar maxfiyligi 1983-yildagi Maxfiylik to'g'risidagi qonun bilan tartibga solinadi.

1999-yilda Finlandiyada Shaxsiy ma'lumotlar to'g'risidagi qonunning yangi tahriri qabul qilinadi, ushbu qonunda shaxsiy ma'lumotlar to'g'risidagi ta'rifni o'rganish ahamiyatga molik. "Shaxsiy ma'lumotlar" tushunchasi shaxsning va uning xususiyatlarini yoki hayotiy sharoitlarining tavsifini anglatib, bu ma'lum bir shaxsni yoki uning oilasini yoki u bilan bir uyda yashaydiganlarni tavsiflovchi sifatida tan olinishi mumkin. Shuni ta'kidlash lozimki, ushbu qonunda "Shaxsiy kredit ma'lumotlari" ham jismoniy shaxsning moliyaviy holatini, uning majburiyatlarini bajarish qobiliyatini, unga berilgan kredit ishonch darajasini baholashda foydalanish uchun mo'ljallangan shaxsiy ma'lumotlarni anglatishi nazarda tutilgan.[15].

Raqamli texnologiyalar asrida shaxsiy hayot daxlsizligini ta'minlash uchun shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish lozim.

Tadqiqot natijalar tahlili

Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishning minimal standartlari

Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishning xalqaro standartlari 40 yil davomida rivojlandi. Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, shaxsiy ma'lumotlar tarixan shaxsiy hayot daxlsizligi huquqining bir elementi shaxs to'g'risidagi ma'lumotlar sifatida ko'rib chiqilgan. Buni xalqaro hujjatlarda "ma'lumotlar maxfiyligi" (data privacy) va "shaxsiy hayot daxlsizligi huquqi" (right to privacy) atamalarining birgalikda ishlatilishida ko'rish mumkin.

Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha xalqaro darajadagi birinchi hujjatlardan biri 1980-yildagi Yevropa Kengashining 108-sonli konvensiyasi bo'lib, De Terwangne'ga ko'ra, ushbu xalqaro hujjat shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha dastlabki minimal standartlar deb hisoblanadi. Ushbu hujjatlarni tahlil qiladigan bo'lsak, sakkizta tamoyilni ajratib ko'rsatish mumkin

1. *Cheklangan yig'ish prinsipi* – ma'lumotlar qonuniy, ma'lumotlar subyekting roziligi bilan olinishi kerak.

2. *Ma'lumotlar sifati prinsipi* – shaxsiy ma'lumotlar ulardan foydalanish maqsadlariga mos kelishi va bu borada aniq, to'liq va dolzarb bo'lishi kerak.

3. *Maqsadni aniqlash prinsipi* – shaxsiy ma'lumotlarni to'plash maqsadlari ma'lumotlarni yig'ish vaqtidan kechiktirmasdan aniqlanishi kerak.

4. *Foydalanishni cheklash prinsipi* – shaxsiy ma'lumotlar oshkor qilinmasligi, yig'ish vaqtida ko'rsatilganlarga mos kelmaydigan maqsadlarda foydalanilmasligi kerak.

5. *Xavfsizlik prinsipi* – shaxsiy ma'lumotlar yo'qolishi yoki ruxsatsiz kirish, yo'q qilish, foydalanish, o'zgartirish yoki ma'lumotlarni oshkor qilish kabi xavflardan oqilona xavfsizlik choralari bilan himoyalangan bo'lishi kerak.

6. *Ochiqlik prinsipi* – shaxsiy ma'lumotlar sohasidagi ishlanmalar, amaliyotlar va siyosatlariga nisbatan umumiy ochiqlik siyosati bo'lishi kerak.

7. *Jismoniy shaxslarning ishtirok etish prinsipi* – ma'lumotlar subyektlari ma'lumotlarga kirish va ularni tuzatish huquqiga ega bo'lishi kerak.

8. *Javobgarlik prinsipi* – ma'lumotlar nazoratchisi yuqoridagi prinsiplarga muvofiq ishlashini ta'minlash choralarga muvofiqligi uchun javobgar bo'lishi kerak.

Ushbu minimal standartlar hozirda ko'plab mamlakatlarda har qanday shaxsiy ma'lumotlar qonunining bir qismi sifatida qabul qilinadi.

Shundan so'ng 2001-yilda Yevropa Kengashining 108-konvensiyasiga qo'shimcha protokol qabul qilindi. Ushbu hujjatlar shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishning yangi *ikkinchi avlod standartlarini joriy etdi*, masalan:

1. *Belgilangan manzil ma'lumotlarini eksport qilish cheklovlari* – maxfiylikni himoya qilishning tegishli standartiga ega bo'lmagan mamlakatlarga shaxsiy ma'lumotlarni eksport qilish bo'yicha cheklovlarni talab qilish.

2. *Minimal to'plash* – ma'lumot to'plash faqat "cheklangan" emas, balki yig'ish uchun zarur minimal bo'lishi kerak.

3. *Qonuniy qayta ishlash* – "qonuniy qayta ishlash" uchun umumiy talab.

4. *Dastlabki tekshirishlar* – potensial yuqori darajadagi xavfga ega bo'lgan shaxsiy ma'lumotlar tizimlari foydalanishga topshirilgunga qadar aniqlanishi va tekshirilishi kerak.

5. *Yo'q qilish* – shaxsiy ma'lumotlarni saqlash maqsadlariga erishilgandan keyin yo'q qilish yoki anonimlashtirish.

6. *"Nozik (sensitive)" ma'lumotlarni himoya qilish* – maxfiy ma'lumotlarning ayrim toifalari uchun qo'shimcha himoya.

7. *Avtomatlashtirilgan qayta ishlashni boshqarish* – vakolatli organlar ma'lumotlar subyektlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan avtomatlashtirilgan qarorlar qabul qilish tizimlari odamlar tomonidan tekshirilishini ta'minlashi kerak va ma'lumotlar subyektlari bunday avtomatlashtirilgan ma'lumotlarni qayta ishlash mantig'ini bilishi kerak.

8. *To'g'ridan to'g'ri marketingdan voz kechish* – to'g'ridan to'g'ri marketingda shaxsiy ma'lumotlardan foydalanishdan "boshqarmaslik" variantini taqdim etish talabi.

Bu me'yorlar Yevropa Ittifoqi mamlakatlarning qonunlarida o'z aksini topgan.

Yevropada *uchinchi avlod standartlarining* paydo bo'lishi katta ma'lumotlar texnologiyasining jadal rivojlanishi va global hajmlarda xususiy kompaniyalar tomonidan to'planagan shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlashga oid muammolar bilan bog'liq bo'lib, 2018-yilda Yevropa Parlamenti va Kengashining Shaxsiy ma'lumotlarni qayta ishlash va bunday ma'lumotlarning erkin harakatlanishi bo'yicha jismoniy shaxslarni himoya qilish to'g'risidagi 2016/679-sonli reglamentning yangi qoidalari (GDPR) kuchga kirgan.

Shu bilan birga, Yevropa Parlamenti va Kengashining 2016-yil 27-apreldagi Shaxsiy ma'lumotlarga nisbatan huquqbuzarliklarning oldini olish, tergov qilish va aniqlash maqsadida vakolatli organlar tomonidan shaxsiy ma'lumotlarni qayta ishlash to'g'risidagi 2016/680-sonli direktivasi qabul qilingan [16].

Demak, ushbu hujjatlarni tahlil qilsak, ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha Yevropa qonunchiligini isloh qilishdagi asosiy o'zgarishlar quyidagilardan iborat:

1. Bu butun Yevropa Ittifoqida qo'llanadigan ma'lumotlarni himoya qilish qoidalari-ning umumiy to'plami hisoblandi.

2. Barcha kompaniyalar ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha barcha harakatlar to'g'risida ma'lumotlarni himoya qilish organlarini xabardor etishlari haqidagi joriy talab o'rniga reglament ma'lumotlarini qayta ishlash bazalarining mas'uliyati va javobgarligini oshirishni nazarda tutadi.

3. Kompaniyalar va tashkilotlar ma'lumotlarni himoya qilish talablarining jiddiy buzilishi to'g'risida imkon qadar tezroq (agar iloji bo'lsa, 24 soatdan kechiktirmay) milliy nazorat organini xabardor qilishlari shart.

4. Tashkilotlar asosiy ro'yxatdan o'tish joyida Yevropa Ittifoqi mamlakatidagi faqat bitta milliy ma'lumotni himoya qilish organi bilan ishlaydi. Odamlar ma'lumotlari Yevropa Ittifoqidan tashqaridagi kompaniya tomonidan qayta ishlansa ham, o'z mamlakatlaridagi ma'lumotlarni himoya qilish organiga murojaat qilishlari mumkin.

5. Ma'lumotlarni qayta ishlashga rozilik zarur bo'lgan barcha holatlar aniq ko'rsatilgan bo'lishi.

6. "Unutilishga" bo'lgan huquq odamlarga Internetdagi ma'lumotlarni himoya qilishga yordam beradi, agar shaxs shaxsiy ma'lumotlarini saqlash uchun qonuniy sabab bo'lmasa, ularga o'z ma'lumotlarini o'chirish imkoniyatini beradi.

7. Yevropa Ittifoqi bozorida faoliyat yurituvchi va Yevropa Ittifoqi fuqarolariga o'z xizmatlarini taklif qiluvchi kompaniyalar Yevropa Ittifoqidan tashqarida ma'lumotlarni qayta ishlashda Yevropa Ittifoqi qoidalariga rioya etishlari talab qilinadi.

8. Yevropa Ittifoqiga a'zo mamlakatlarda ma'lumotlarni himoya qilish qoidalarini buzgan kompaniyalarga jarima solish huquqiga ega bo'ladi. Jarimalar miqdori 1 million yevro yoki kompaniya yillik aylanmasining 2 foiziga teng.

GDPRda ma'lumotlarni himoya qilish qonunlari Yevropa Ittifoqiga a'zo barcha davlatlarda bir xil bo'lishini nazarda tutuvchi qoidalar mavjud. Shu bois GDPR Yevropa Ittifoqi bo'ylab ma'lumotlarni himoya qilish qoidalarining yagona to'plamini nazarda tutadi. Bu esa mamlakatda huquqiy ishonchlilik muhitini yaratadi, bu ham operatorlar, ham ma'lumotlar subyektlari uchun foyda keltiradi.

GDPR hozirda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishda dunyodagi eng kuchli rejim hisoblanadi. G. Buttarellining fikriga ko'ra, Yevropadan boshqa mamlakatlarga ham "oltin standart" o'rnatishga xizmat qilishi mumkin. Yevropa Ittifoqi fuqarolari ma'lumotlarini qayta ishlovchi kompaniyalardan GDPR qoidalariga qayerda bo'lishidan qat'i nazar, rioya etishni talab qilish bu standartlarni Yevropa Ittifoqidan tashqariga ham kengaytirish imkoniyatini oshiradi [18].

Xulosalar

Yuqorida nomlari keltirilgan xorijiy va milliy olimlarning ishlari va xalqaro standartlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston Respublikasida shaxsiy hayot daxlsizligini ta'minlash tizimini takomillashtirish bo'yicha quyidagi istiqbolli yo'nalishlar belgilab olinishi maqsadga muvofiq bo'ladi:

birinchidan, shaxsga doir ma'lumotlarni operator va tegishli shaxs tomonidan nazorat qilish, shaxsiy ma'lumotlarni qayta ishlash jarayoni shaffofligini oshirish, axborot almashuvini maqbullashtirishda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish;

ikkinchidan, shaxsga doir ma'lumotlarni saqlash va ishlov berishda, operatorlarni tanlashda mas'uliyat hamda tegishli mansabdor shaxslarning bilim va malakasini oshirish;

uchinchidan, shaxsiy hayot daxlsizligiga oid ma'lumotlar reyestrini shakllantirish orqali shaxsiy ma'lumotlardan ommaviy manfaatlar nuqtayi nazaridan foydalanishning aniq mexanizmini ishlab chiqish;

to'rtinchidan, shaxsiy hayot daxlsizligiga oid ma'lumotlar bilan ishlovchi shaxslarga, ekspert va mutaxassislariga qo'yiladigan malaka talablarini ishlab chiqish taklif qilinadi.

REFERENCES

1. Sariosiyoda 4-sinf o'quvchisi zo'rlangan. Holat bo'yicha prokuror va IIB mas'ulining javobi bir-biriga to'g'ri kelmayapti [A 4th grade student was raped in Sariosia. The response of the prosecutor and the head of the Ministry of Internal Affairs do not correspond to each other]. Available at: <https://>

kun.uz/uz/news/2022/09/08/sariosiyoda-4-sinf-oquvchisi-zorlangan-holat-boyicha-prokuror-va-iib-masulining-javobi-bir-biriga-togri-kelmayapti

2. O'zbekistonda ham koronavirus qayd etildi [The coronavirus was also recorded in Uzbekistan]. Available at: <https://xabardor.uz/uz/x/576521>

3. Uzbekistan News Agency website. Available at: https://uza.uz/uz/posts/shaxsiy-hayot-daxlsizligi-konstituciaviy-kafolatlanmoqda_393451

4. What is happening around MP Feruza Babasheva? Available at: <https://www.gazeta.uz/uz/2021/11/18/feruza-babasheva/>

5. Violation of privacy is prohibited by law. Available at: <https://iiv.uz/oz/news/shaxsiy-hayot-daxlsizligini-buzish-qonun-bilan-taqiqlangan>

6. Murphy M.C., Wilds M.R. X-rated X-ray invades privacy rights. *Criminal Justice Policy Review*, 2001, no. 4, pp. 333–343.

7. The Central Bank urges to beware of fraudulent situations. Available at: https://cbu.uz/oz/press_center/news/425173/

8. Rule J.B. Privacy in peril: How we are sacrificing a fundamental right in exchange for security and convenience. Oxford University Press, 2007. Available at: https://books.google.co.uz/books?hl=ru&lr=&id=WKxMuD-O02wC&oi=fnd&pg=PR7&ots=MdS4FZ411Y&sig=Q6bQ68Ia_uM1nRiBeTRugNe8MgM&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

9. Stepanovic I. et al. Modern technology and challenges to protection of the right to privacy. *Annals of the Faculty of Law in Belgrade*, 2014, no. 3, pp. 167–178. Available at: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0003-2565/2014/0003-25651403167S.pdf>

10. Prosser W.L. Privacy. *California Law Review*, 1960, no. 48, pp. 383–423. DOI: 10.2307/3478805

11. Fakhridin M. Stages of development of the constitutional guarantees of the right to privacy in Uzbekistan. *World Bulletin of Management and Law*, 2023, no. 19, pp. 67–72.

12. Solove D.J. A taxonomy of privacy. *University of Pennsylvania Law Review*, 2006, no. 154 (3), pp. 477–564.

13. De Terwangne C. Council of Europe convention 108+: A modernised international treaty for the protection of personal data. *Computer Law & Security Review*, 2021, p. 105497.

14. Regulation P. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council. Regulation (eu). 2016, p. 2016.

15. Sajfert J., Quintel T. Data Protection Directive (EU) 2016/680 for police and criminal justice authorities.

16. Buttarelli G. The EU GDPR as a clarion call for a new global digital gold standard. *International Data Privacy Law*, 2016, no. 2, pp. 77–78.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2023-YIL 4-SON

VOLUME 3 / ISSUE 4 / 2023

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.3.4.

BOSH MUHARRIR:

Xodjayev Baxshillo Kamolovich

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor, y. f. d., dotsent

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ikrom Ergashev

Ilmiy boshqarma boshlig'i, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Mas'ul muharrir: N. Ramazonov

Muharrirlar: Sh. Jahonov, Y. Mahmudov, Y. Yarmolik,
F. Muhammadiyeva, E. Mustafojev

Musahhih: M. Patillayeva

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Veb-sayt: www.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387.

Jurnal 28.08.2023-yilda tipografiyaga topshirildi.

Qog'oz bichimi: A4. Shartli 18,83 b.t. Adadi: 100.

Buyurtma raqami: 49.

TDYU tipografiyasida chop etildi.